

Dingman Beens en de kamer van Vreugdendal

door

Drs. K. J. S. BOSTOEN

Aanleiding voor dit artikel¹ is de ontdekking van een bundel gedichten in handschrift van de Bredase rederijker Dingman Beens.² Over deze Beens wordt in de letterkundige handboeken met geen woord gerept: hij is volslagen onbekend gebleven. Werk dat op zijn naam staat en in druk verscheen, is niet teruggevonden.³ Alles wat we nu van hem hebben, is een nethandschrift met een zestigtal gedichten van de dichter dat ‚Refereynen en Baladen‘ bevat uit de periode 1613 t/m 1622. Dit handschrift is mij bij toeval onder ogen gekomen in oktober 1977.⁴

Wie was deze Beens, wat is zijn familiale achtergrond, wat voor gedichten treffen we in zijn bundel aan, wat was zijn positie in de kamer van Vreugdendal en hoe zag het literaire milieu eruit waarin hij werkzaam was? Op al deze vragen probeer ik in dit artikel een antwoord te geven.

1. *Dingman Beens en familie*

Beens ondertekent zijn gedichten in die bundel naar goed rederijkersgebruik met zijn motto: *Soeckt Het Hemels*, een zinspreuk die kennelijk verband houdt met de naam van zijn kamer die i.t.t. het aardse tranendal ‚Het Vreugdendal‘ wordt genoemd.⁵ Dit motto vinden we terug, samen met een familiewapen, op een grafzerk in de Grote Kerk te Breda, waarop we tevens enkele biografische gegevens vinden.⁶ Uit de tekst op de grafzerk leren we dat Dingman een zoon was van Willem Beens en dat hij op 17 augustus 1639 op 43-jarige leeftijd is overleden. Verder staat er te lezen dat hij een zoontje Huybert had dat op 21 juli 1640 op zesjarige leeftijd is overleden.

Andere bronnen leren ons dat Willem Beens, Dingmans vader, tot de Bredase patriciërs hoorde. Hij was schepen van Breda in 1601-1602, 1607, 1610-1611, 1615-1616 en burgemeester van 1612 t/m 1614.⁷ Er

is bewijs dat Willem Beens zich bemoeide met de kamer en dat hij een tijdlang deel uitmaakte van het bestuur van Het Vreugdendal. In een archiefstuk uit 1611, waarin verklaard wordt dat een deel van het huis „Het Ketelken” (waarin de kamer zijn bijeenkomsten hield) zal worden verhuurd aan de slager Adam Ghoris Goeyaerts, treedt Willem Beens op als „out deken” van de kamer.⁸ Prins van de kamer in die jaren is de Bredase burgemeester Dionys Piggen. Blijkens het genoemde archiefstuk was deze laatste dat in 1611 en ook in 1617 heeft hij deze functie.⁹

Willem Beens treedt ook in 1616 op als één van de vijf leden van het stadsbestuur dat, toen Ds. Isaac Diamantius door zijn collega Ds. Abraham Muysenhol werd beticht van remonstrantse sympathieën, alle moeite lijkt te hebben gedaan om de tegenstellingen niet op de spits te drijven.¹⁰ De kwestie loste zich vanzelf op toen Ds. Diamantius naar Delft werd beroepen en aldaar op 24 juli 1616 in het ambt werd bevestigd. Zijn opvolger te Breda in de periode 1616-1625 werd de eveneens gematigde Ds. Cornelis Hanecop, die later in 1625-1626 te Amsterdam terstond moeilijkheden zou krijgen met de contra-remonstrantse fractie. Deze „Koppen” zou nog vereeuwigd worden in Vondels *Rommel-pot vant Hane-kot*.

Het is mogelijk dat Willem Beens lid was van het uit vijf leden bestaande college van ouderlingen van de Hervormde Kerk, maar de datering die Hallema hierbij geeft, n.l.: 1622 is in strijd met het overlijdensjaar van de oud-burgemeester zoals we dit kennen uit een archiefstuk. Daaruit blijkt dat hij op 3 april 1620 binnen de Grote Kerk is begraven.¹¹

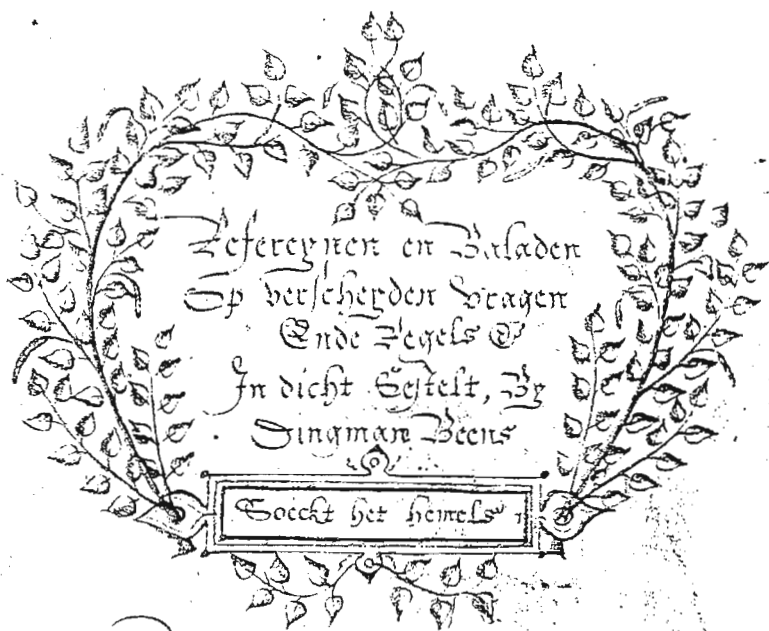
Willem Beens was getrouwd met Adriana Dingman Mathys, ten minste als het archiefstuk dat ik heb geraadpleegd op hem betrekking heeft.¹² Een genealogisch naslagwerk noemt Maria Christiaansdr. Bacx als zijn echtgenote.¹³ Zijn kinderen waren: François († 1617),¹⁴ een niet met name genoemd kind dat in 1625 is overleden,¹⁵ onze rederijker Dingman Beens (1595-1639), Anna die trouwde met Aerdt Janssen vander Raeck,¹⁶ Maria (Maeyken) die trouwde met Roelandt Jacobsz. Huybrechts van den Brandelaer¹⁷ en Dina (Dingne).¹⁸ Verder was er nog een zoon Christiaan die op het bestuurlijke vlak in de sporen van zijn vader zou treden: hij was schepen te Breda in de jaren 1641-1643,

1645-1647, 1650-1654 en in 1656.¹⁹ Deze Christiaan wordt ook genoemd in een lijst van leerlingen van de Latijnse School te Breda uit 1616.²⁰ Een interessante uitlating i.v.m. Christiaan Beens is te vinden in een brief van de Bredase predikant Lodewijk Gerard van Renesse aan Constantijn Huygens d.d. 26 juni 1640.²¹ Uit deze brief blijkt dat Van Renesse na het overlijden van zijn eerste vrouw Anne Pinelle op 26 juni 1638, in 1639 hertrouwde met Dina Beens, dochter van Willem Beens.²²

Van Renesse stond sinds 1638 als predikant te Breda.²³ In dat jaar had Frederik Hendrik hem opgedragen de reformatie van de Baronie ter hand te nemen. Ds. Van Renesse lijkt de hervorming van de scholen te Breda in calvinistische zin met straffe hand te hebben uitgevoerd. Om van Breda een nog krachtiger bolwerk van het Calvinisme te maken, drong hij aan op het openen van een Illustre School waaraan vooral toekomstige predikanten konden worden opgeleid. Deze school werd op 16 september 1646 plechtig geopend (op 2 februari 1669 werd ze trouwens weer opgeheven). Van Renesse werd in 1646 hoogleraar theologie aan die school, tevens rector magnificus en regent van het aan de school verbonden internaat: het *Collegium Auriacum* of Oranjecollege. Constantijn Huygens die één van de curatoren was, stuurde twee zonen aldaar ter school, onder wie de later beroemde wiskundige Christiaan jr., die in 1646 van zijn vader Leiden moest verlaten om te Breda zijn rechtenstudie te voltooien!²⁴

Nu we Van Renesse enigszins hebben leren kennen, verdienen zijn uitlatingen aan Constantijn Huygens over Christiaan Beens in 1640 enige aandacht. Eerst zegt hij dat Christiaan bij hem inwoont en vervolgens: „Deze verdient in alle opzichten in den magistraat zitting te nemen, evenals zijne voorouders, maar hij wordt tegengewerkt”.²⁵ Christiaan Beens zou het volgend jaar voor het eerst schepen worden en daarna nog een tiental keer. De tegenwerking was kennelijk snel en voorgoed gebroken.

Maar nu terug naar Dingman Beens. In een stuk d.d. 2 augustus 1623 wordt hij genoemd als echtgenoot van Cornelia Adriaen Geerits.²⁶ Cornelia Geerits (ook: Gerritsen, Geeraerts), dochter van Adriaen Geerits en Sara Hoeveners,²⁷ had al een huwelijk achter de rug, toen zij met Dingman Beens trouwde. Blijkens een stuk d.d. 19 januari 1630 was zij

Wy vaten genucht, In het
Vreuchdendal
Onder de Lommerhans
& Berckenrys

8-11. Facsimile van enkele bladzijden uit de bundel
„Refereynen en Baladen” van Dingman Beens

(Naar de ~~afbeelding~~ *jaarboek De Oranjeboom* 34 (1981) en de bibliotheek van de
Vakgroep Nederlandse taal- en letterkunde te Leiden)

eerder getrouwd geweest met Sebastiaen vander Schoot.²⁸ Na de dood van haar tweede echtgenoot zou ze voor de derde keer in het huwelijk treden, nu met Jan van Bergen, schepen en foerier van Breda en dit op 4 november 1640.²⁹ In geen enkel archiefstuk waar sprake is van Dingman Beens en dat ik heb gebruikt, wordt een beroep of bestuursfunctie vermeld, alleen bij Van Goor treft men op p. 259 de mededeling aan dat hij in 1638 tienman is geweest. Inkomsten had hij in elk geval, gezien de woning die hij betrok. Het echtpaar Beens-Geerits woonde in „De Hope”,³⁰ een woning die feitelijk uit twee panden bestond, resp. de „Groote en Kleijne Hoop” genaamd. Het kleinere pand was wellicht in gebruik als dienstwoning. Er bestaat een aanwijzing dat deze woning Cornelia Geerits was toegefallen na de dood van haar eerste man. Vóór of vanaf 1657 zijn de twee panden immers in bezit van de oud-schepen Adriaen vander Schoot.³¹ Het huidige adres van „De Hoop” is Prinsenkade 6.³² Nog in de achttiende eeuw was het een woning op stand. In 1707 was de eigenaar-bewoner ervan Mr. Johan Geerard van Goor, berucht als zeer corrupte stadhouder van de drossaard van Breda in de periode 1688-1701.³³ Vermoedelijk was Van Goor deze woning toegefallen via zijn vrouw.³⁴

2. *De bundel: Refereynen en Baladen*

Deze bundel is, zoals gezegd, onbekend gebleven. Toch hebben een paar gedichten eruit een ruime verspreiding gekend. In Van Goors *Beschryving der Stadt en Lande van Breda* uit 1744 zijn op p. 161 t/m 163 twee gedichten van Dingman Beens opgenomen zonder dat de naam van de dichter of zijn motto worden vermeld.³⁵ Het zijn de lofdichten op Prins Maurits ter gelegenheid van zijn Blijde Inkomst op 30 mei 1620, die in zijn bijzijn werden voorgedragen. Vermoedelijk gebeurde dit, toen „Prins Maurits benieuwt zynde die Kamer te bezichtigen, zich nog dien zelve avondt, met zyn geheele Hofstoet derwaerts begaf, en van de leden met de uysterste hoogagting en blijdschap ontfangen wierdt”.³⁶

Beens' bundel heeft een goed verzorgde titelpagina meegekregen. De tekst ervan luidt als volgt: „Refereynen en Baladen | Op verscheyden

vragen | Ende Regels *ende* | Jn dicht Gestelt, By | Dingman Beens |
Soeckt Het Hemels | Wy vaten genucht, Jn het | Vreuchdendal | Onder
de Lommer van | t' Berckenrys. |”

De bundel bevat welgeteld 58 gedichten. Meestal bevindt zich onder elk gedicht een jaartal ter datering en steeds het motto „Soeckt Het Hemels” ter identificering van de auteur. Op die plaats staat ook nog een opgave van de prijs of prijzen die Beens met zijn gedicht in kwestie heeft gewonnen, b.v.: „Den tweeden Prys, Den tweeden Prys Ende Prys van het Beste Prononcieren, Den derden Prys, Prys van den Besten Regel, Den hoogsten Prys”.

De bundel heeft achterin twee registers: het eerste op de titels van de gedichten en het tweede op de ‚stokregels’ van de opgenomen refereinen. Bij vergelijking van de registers met de inhoud van de bundel valt vast te stellen dat een zestal gedichten die wel in de registers worden genoemd, in de bundel ontbreken. Doordat de gedichten gedateerd zijn, kunnen we ook de produktie van de dichter over de periode 1613-1622 nagaan. Uiteraard blijft het inzicht in die produktie alleen beperkt tot de gedichten waarvan Beens zelf vond dat ze in de bundel moesten worden opgenomen. Zijn hoogste produktie ligt in de jaren 1616 (acht gedichten) en in 1621 (negen gedichten). De meeste waardering krijgt Beens voor zijn gedichten uit 1619 (vier „hoogste” prijzen). In de bundel staan een aantal refereinen die Dingman Beens heeft ingestuurd op de „Vrage” van andere kamers. Dit betekent dat door die kamers rederijkerswedstrijden werden georganiseerd. Dank zij Beens’ nauwkeurigheid kunnen we vaststellen in welk jaar, in welke stad en door welke kamer deze wedstrijden werden ingericht. Hierbij volgt een overzicht:

1615 te 's-Hertogenbosch door de „Katharinen Kamer” (Beens behaalt er de derde prijs).

1616 te Zandvoort door „Den Appelboom” (geen prijs).

1616 te Middelburg door „Het Bloemken Jesse” (Beens behaalt er de „hoogste” prijs).

1618 te Antwerpen door „De Olijffack” (geen prijs).

1620 te Gouda door „Het Goutbloemken” (geen prijs).

Aan dit lijstje moet worden toegevoegd: 1618 te Breda door Het

Vreugdendal.³⁷ Degene die de uitnodiging (de „Caerte”) aan de andere kamers opstelde in twee strofen van dertien, was Dingman Beens, zodat we er rekening mee moeten houden dat hij in 1618 *factor* d.w.z.: de eigenlijke leider van de retorische oefeningen en ziel van de Bredase kamer was.³⁸

Naar de vorm zijn de gedichten in deze bundel middeleeuws: uitzondering hierop is het gebruik van de alexandrijn in acht gedichten uit de periode 1616-1622 (hier kom ik nog uitvoerig op terug) en de aanwezigheid van één sonnet uit 1620. Inhoudelijk ademt deze bundel de vroomheid der Hervorming, wat gepaard gaat met enkele satirische op-rispingen ten koste van de Roomsens (b.v.: de „Balade. Een discours daer twee spreken met malcanderen hoe dat de Pausen haer namen veranderen” uit 1616). De dichter laat ons ook veelvuldig delen in zijn anti-Spaanse stemmingen en in zijn vurige Oranjegezindheid: Prins Maurits als de bezongen held is in de hele bundel nadrukkelijk aanwezig.

Bladerende in de bundel komt men ook nog andere namen van tijdgenoten tegen: ter gelegenheid van het huwelijk van Mathys vanden Kerckhove en Willemyntgen van Ryen te Oosterhout op 9 augustus 1620, schrijft de dichter een huwelijksdicht.³⁹ Aan het eind van dit ‚epithalamium’ legt hij beide echtelingen een sonnet in de mond dat dus blijkbaar voor voordracht is bestemd, net zoals zijn overige gedichten. De grote verrassing van deze bundel vormt de „Baladen. Tot Antwoort op de Groete van Constantin Hugens By hem gesonden aen de Kamer van Vreuchdendal Anno 1619”,⁴⁰ waarover zo meteen meer. Literair-historisch interessant is een vrij korte „Balade” uit 1618 tot lof van „Jehan Gedions” waarin verwezen wordt naar een toneelstuk over de inname van Breda met het turfschip, dat opgevoerd is door de kamer van Vreugdendal.⁴¹

Het is verleidelijk om een aantal verzen uit de bundel te plukken en te citeren, maar slechts hier en daar vindt men iets treffend verwoord. Meestal drukt de dichter zich wat omslachtig uit en schuwt hij daarbij de synoniemen niet. Daarom citeer ik maar niet. Een uitzondering wil ik echter maken voor de aanhef van zijn uit 1619 daterend „Eclipsis in de Minne”⁴² dat treft door de erin gehanteerde petrarcistische beeldspraak:

Hoe comt? O schoon Goddin, dat v lieff'lyck gesicht,
 Myn drovich duyster hert, niet meer en comt verfraeyen,
 Hoe comt? dat vwen glans, myn sinnen niet verlicht,
 Die ghy voor desen pleecht, met lieff'lyckheyt te paeyen:
 Synt duyster wolcken dick, die voor v henen waeyen?
 Oft ist Eclipsis groot, in mynen Horisont?
 Oft gaet ghy v gesicht, nu op een ander draeyen?
 Dat ick met v niet meer, mach spreken mont aen mont.

3. *Constantijn Huygens*

De „Groete” van Constantijn Huygens (1596-1687) die door Dingman Beens wordt beantwoord, is niet onbekend. Ze is uitgegeven⁴³ op basis van een kladhandschrift van Huygens dat door hem is gedateerd op 14 maart 1619. Dit kladhandschrift berust nu in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.⁴⁴ De titel van het gedicht luidt: „Const: Huygens aende Bredaesche Camer van Vreuchdendal”. Dit gedicht is niet opgenomen in de zeventiende-eeuwse gedrukte verzamelbundels van zijn werk zoals *Otia* (1625) en *Korenbloemen* uit resp. 1658 en 1672.⁴⁵

Men kan zich hier terecht afvragen waarom Huygens contact zocht met de Bredase kamer. Hij geeft zelf twee redenen: de eerste is de band die hij via zijn vader Christiaan sr. met de stad Breda heeft:

Breda, beminde naem, Breda die eerst saeght leven
 Die my door Godes handt het leven heeft gegeven,
 Ist mogelyck Breda dat jck V niet en ken,
 V, oorsaeck dat jck leef, V, oorsaeck dat jck ben?

De tweede reden is dat hij op literair gebied nog wat in de kamer kan leren:

Cloeck-geestich *Vreuchden-dal*, daer jck behoor te leeren
 Hoe een bedochten Sin op Maet en Rijm te keeren,
 Ist doenlyck Vreuchdendal dat jck V niet en ken,
 V, Moeder van de Const, V, voetster vande pen?

Bij dergelijke uitspraken moet de moderne lezer op zijn tellen passen. Over Huygens' subjectieve gevoelens zeggen deze passages vermoedelijk weinig. Bij de interpretatie van zeventiende-eeuwse gedichten staat een modern lezer steeds voor de hachelijke taak om zich te ontworstelen aan de invloed van de Romantiek. Deze moeilijkheid wordt nog vergroot doordat de meeste moderne lezers zich niet eens van die invloed bewust zijn en daarom het verschil in kunstopvattingen onvoldoende onderkennen. Voor zeventiende-eeuwse dichters gaat het er namelijk niet om uitdrukking te geven aan een subjectief levensgevoel. Onze klassieke dichters zijn niet geïnteresseerd in hun eigen ego als ze de pen op papier zetten, maar ze willen vóór alles anderen overtuigen van wat ze te melden hebben. Renaissancepoëzie is dus sterk publieksgericht en rederijkerspoëzie is dit a fortiori, want zij is voor voordracht bestemd. Ongetwijfeld heeft Huygens beseft dat zijn gedicht als een rijmbrief zou worden gedeclameerd in de kamer en dat de inhoud ervan op die manier ter kennis zou komen van de Bredase kameristen. Als dichter speelt hij in op wat zij kennen en verwachten. De jonge Constantijn, geboren en getogen in Den Haag, kan slechts bekendheid krijgen in Breda via zijn vader, secretaris van de Raad van State,⁴⁶ die in Terheijden was geboren⁴⁷ en in Breda opgegroeid.⁴⁸ Vandaar dat Constantijn Huygens zijn Bredase afstamming als eerste reden naar voren schuift. Met zijn uitspraak dat hij in Het Vreugdendal zou moeten leren hoe poëzie te schrijven, is eveneens iets dergelijks aan de hand. Hij vertelt de kameristen niets nieuws: inderdaad, waar anders zou men moeten leren verzen maken dan in een rederijderskamer? En wanneer zo'n leerling-dichter Constantijn Huygens heet, kan hij dit het beste leren in een Bredase kamer, waarvan de algemene opvattingen over godsdienst en politiek immers stroken met die van de Huygens. Zo honoreert Constantijn Huygens hetgeen de rederijders zelf denken en voelen, maar dit zegt weinig over zijn eigen gevoelens.

Opvallend evenwel is de manier waarop Huygens 'het maken van verzen' verwoordt, n.l. als: „een bedochten Sin, op Maet en Rijn . . . keeren" d.w.z.: een weloverwogen gedachte van metrum en rijm voorzien. Vooral het hanteren van de „Maet" of metrum was in die jaren een belangrijke kwestie die leidde tot een scheiding der geesten

in de Nederlandse letteren zoals we verderop nog zullen zien.

Wat is nu eigenlijk de bedoeling van Huygens' groet? Laten we daarvoor eerst eens kijken naar een parafrase van de inhoud van zijn gedicht:

„Ik dacht dat ik grote bekendheid genoot als dichter’, begint Huygens, ‚immers, drie dichters hebben mijn werk geprezen: Hugo Grotius, Daniël Heinsius en Anna Roemers; drie Oranjes hebben mij gelezen: Louise de Coligny, Prins Maurits en Prins Frederik Hendrik. Ook bij de Britse koning, Jacobus I, ben ik bekend. In Het Vreugdendal echter ben ik onbekend gebleven. Dit is mijn eigen schuld. Het is dwaas om eerst overal elders te proberen een reputatie als dichter te krijgen en pas op het laatst naar de streek te gaan waar je wortels liggen en zeker als daar in de rederijkerskamer het dichten kan worden geleerd’. Vervolgens verzoekt hij de kamer om zijn gerechte straf, maar liever heeft hij natuurlijk dat ze hem gratie verleent. De kamer kan hem een bewijs van gratieverlening geven door hem nu een antwoordgedicht toe te sturen, hoewel hij beseft dat het een drukke tijd is voor de kamer die bezig is met de voorbereidingen van Maurits' Blijde Inkomst. Dit antwoord zal hem een onvergankelijke reputatie als dichter bezorgen.

De bedoeling van Huygens' groet is bekendheid verwerven als dichter bij de Bredase kamer; voorts biedt hij de kamer zijn vriendschap aan en hij spreekt zijn hoop uit dat hij binnenkort vanwege de kamer een schriftelijk bewijs van waardering en vriendschap zal mogen ontvangen.

De rijmbrief van Huygens werd vanwege de kamer door Dingman Beens beantwoord met een lang gedicht in alexandrijnen. Het is een vriendelijk antwoord. Huygens krijgt alles wat hij verlangt, n.l.: schriftelijk bewijs dat zijn reputatie als dichter stevig overeind staat in de kringen van Het Vreugdendal.

Beens begint zijn gedicht met een aanroeping van de muze om op passende wijze de lof van Constantijn Huygens te kunnen zingen. Constantijn wordt van meet af aan beschouwd als een literair medestander of zoals Beens zegt:

„ . . . die *Constant in* konst, ons in de Const comt stichten” (vs. 6).

Wat Huygens zelf aanvoert als bewijs van zijn bekendheid bij de

drie dichters, de drie Oranjes en bij de Britse vorst, wordt door Beens handig verwerkt in zijn antwoord. Daarna vraagt de Bredase rederijker zich af hoe zo'n grote geest als Constantijn ertoe gekomen is om zich tot een eenvoudige kamer te richten. De redenen die Beens opgeeft worden door hem eveneens afgeleid uit Constantijns groet, het zijn: de liefde voor Breda als „'s Vaders Vaderlant" en de liefde voor de dichtkunst die maakt dat hij de Bredase kameristen in hun activiteiten wil stimuleren. Huygens' aanbod van vriendschap wordt vervolgens in dank aanvaard, gevolgd door vriendschapsbetuigingen van Bredase kant. Huygens wordt gerustgesteld: hoewel hij nu wijd en zijd bekend is, komt zijn groet aan Breda toch niet te laat:

„De Liefdd' en denckt geen quaet, wy nement al ten besten" (vs. 51).

In de laatste van de vier strofen belooft Beens dat de kameristen zijn reputatie als dichter voor altijd zullen hooghouden, zolang als de kamer bestaat:

Vwen naem sal *Constant in* onsterff'lyckheyt groeyen,
En met den Lauwren krans, v Hooft hier syn gekroont. (vs. 67-68).

Alles wijst erop dat de rederijker Beens aan dit gedicht duchtig heeft gewerkt. De groet van Huygens aan de kamer voelde hij kennelijk als een uitdaging, waarmee hij zijn dichterlijke krachten moest meten. Vandaar de hoeveelheid stijlfiguren en klassieke topoi die hij in de ongelijke strijd werpt. Vandaar ook de hantering van de alexandrijn naar het voorbeeld van Huygens.

Hoe heeft Constantijn Huygens gereageerd op het antwoord van de Bredase rederijker? In de standaardedities van Huygens' gedichten en van diens briefwisseling zijn geen sporen van verder literair contact tussen hem en de kamer te vinden (hoewel dit niet alles zegt, want volledig zijn dergelijke edities nooit). Het lijkt vriendschap op afstand te zijn geweest. We hebben evenwel één bewijs van de duurzaamheid van Huygens' aanbod. Toen Breda namelijk in 1637 voor de tweede maal overging in Staatse handen en nu definitief, duurde het tot 14 november 1644 voor de kamer was heropgericht.⁴⁹ Toen waren er nog moeilijkheden: de kamer kon niet over haar oude behuizing beschikken

en wat moet een Kamer zonder kamer? Tegenover de stadsregering had de kamer echter één troef achter de hand. Uit Den Haag kwam een „ernstige recommendatie” aan de Drossaard vanwege de „heere van Zulichem” om de bewuste vergaderruimte aan de oude en nieuwe leden van de kamer ter beschikking te stellen. Op 19 februari 1646 werd daarover met het oog op de afzender van de „recommendatie” door de stadsregering gunstig beschikt.⁵⁰ Op dit beslissende moment schroomde de verre beschermer uit „de groene Haech” kennelijk niet om een lokale impasse te doorbreken.

4. *Jan Gideons*

Net zo min als Dingman Beens ter sprake komt in de letterkundige handboeken, komt zijn kunstbroeder Jan Gideons daarin aan bod. Wellicht kan dit artikel ertoe bijdragen om gespist te zijn op geschriften en eventuele publikaties van de man. In zijn bundel dateert Beens het lofdicht voor Gideons op 1618. De volledige titel ervan luidt: „Balade. Tot Loff, van den Konstminnaer Jehan Gedions, van wegen het spel by hem gecomponeert, op het in nemen der Stadt Breda met het Torffschip, Gespeelt by de kamer van Vreuchdendal. Anno 1618”. Is deze rederijker in de vakliteratuur onbekend, zijn toneelstuk is dat al evenzeer.⁵¹

In een archiefstuk vond J. L. M. de Lepper dat de kamer in 1616 een beloning uit de stadskas kreeg voor de „verthooninge vande blyde ende denckweerdige Historie van de Reductie deser stadt”.⁵² Hierbij dacht De Lepper n.a.v. het betoog van Asselbergs aan het spel van Jacob Duym.⁵³ Wellicht terecht, maar het is toch de vraag of we hierbij niet eerder moeten denken aan het toneelstuk van Jan Gideons, hoewel Beens de opvoering ervan door de Vreugendendalers in 1618 laat plaats vinden. Beens’ mededeling lijkt mij evenwel niet uit te sluiten dat Gideons stuk b.v. ook in 1616 is opgevoerd.

Wat is de functie van Beens’ lofdicht? Indien in 1618 de publikatie van Gideons’ toneelstuk werd overwogen, paste zo’n lofdicht uitstekend in het gedrukte voorwerk. Over de publikatie van Gideons’ stuk is echter niets bekend. Uit het lofdicht leren we nog dat Gideons’ motto

luit: *Mourir pour vivre*, wat identiek is aan het motto van de Gentse schoolmeester Gerard de Vivere.⁵⁴ Verder treft ook dat Maurits met de oudtestamentische strijder *Gideon* wordt vergeleken. Deze vergelijking zou opnieuw worden gemaakt op 30 mei 1620 bij de Blijde Inkomst van de Prins, die toen hij na de middag aankwam, meteen doorreed naar de kamer van Vreugdendal waar hij „op eene triomph poirte aengesien heeft een verthooninge van d'histoire van Gedeon, ende op de pleyne voir tcaesteel eenige andere verthooninge ende actie”.⁵⁵ Men mag aannemen dat Jan Gideons en wellicht ook Beens aan deze „verthooningen” het nodige hebben bijgedragen.

Jan Gideons d'Assegnies (ook: d'Assignies, Dassigny) mag als literator onbekend zijn, helemaal onbekend is hij niet.⁵⁶ Hij werd ca. 1575 te Doornik geboren als zoon van Gideon d'Assegnies (die in 1590 thesaurier van een compagnie paardevolk van de gouverneur van Breda was en tevens auditeur-militair van Breda) en van Catharina Blauwet. Jan Gideons vertoefde enige tijd in Amsterdam, maar vestigde zich vóór 1603 weer in Breda. Vóór 17 maart 1605 trad hij in het huwelijk met Apolonia Jan Wouter Henricx van Haren. In 1607 vestigde hij zich als apotheker in een huis op de hoek van het kerkhof (nu: Torenstraat 18). Vanaf 1609 echter duikt hij in de stadsrekeningen op als „Franchoys ende duyts schoolmeester”⁵⁷ tot in augustus 1622, toen hij werd opgevolgd door zijn a.s. schoonzoon Johan van Looveren. Vanaf die tijd is hij auditeur-militair van Breda. Vóór het beleg door Spinola in 1624 verlaat hij de stad en vlucht naar Den Haag, waar hij zich als apotheker vestigde. Kennelijk was hij zijn oude vak nog niet verleerd, want hij wordt in 1637 zelfs hoofdman van het apothekersgilde. In dit jaar keert hij echter weer terug naar Breda, dat toen immers opnieuw in Staatse handen was gevallen, en hij mocht er zijn vroegere ambt van auditeur-militair blijven vervullen tot zijn dood in 1654.

Tijdens zijn eerste verblijf te Breda was hij ook actief op kerkelijk gebied: in 1607 en volgende jaren was hij er diaken van de Waalse kerk; in 1620 wordt hij genoemd als ouderling.⁵⁸

Het stuk over het ontzet van Breda in 1590 dat door Het Vreugdendal in 1618 is opgevoerd, is van de hand van deze Waalse schoolmeester. Beens' bundel bracht ons ook deze winst.

5. De kamer van Vreugdendal

a. Benaming en motto

In navolging van Schotel⁵⁹ suggereert Heijbroek dat Het Vreugdendal en Het Berkenrijs twee verschillende kamers waren.⁶⁰ Dit is beslist onjuist voor wat de tijd van Beens betreft: dit blijkt o.m. uit de uitnodiging voor de rederijkerswedstrijd uit 1618 die door Beens is opgesteld: „Het Vreuchdendal genaemt het Berckenrys” heet het daar.⁶¹ Deze dubbele benaming is ook te vinden in een archiefstuk uit hetzelfde jaar.⁶² Ongewoon was deze dubbele benaming voor rederijderskamers trouwens niet.⁶³ Heeft de naam „Het Berkenrijs” iets te maken met het blazoën van de kamer? Vermoedelijk wel. Tenminste, zo zou men de passage op de titelpagina van Beens’ bundel kunnen interpreteren waarop dubbele naam en motto in een logisch verband figureren: „Wy vaten genucht, Jn het Vreuchendal Onder de Lommer van t’ Berckenrys”. Het eerste deel van dit citaat bevat de zinspreuk van de kamer. Beens heeft op een handige manier deze zinspreuk in zijn antwoordgedicht voor Constantijn Huygens verwerkt.⁶⁴ In zijn bijdrage over het literair en wetenschappelijk leven te Breda geeft Heijbroek een merkwaardige interpretatie van dit motto.⁶⁵ Volgens hem zou „vaten” hier niet *vatten* betekenen, maar: in een vat doen. De interpretatie luidt dan voluit: wij hebben zoveel genoeg, dat we het niet ineens opkunnen, maar in een vat doen. Ik heb hier mijn twijfels over. Wellicht is Heijbroeks interpretatie correct binnen de context van een bepaald gedicht, maar een bewijsplaats dat de spreuk werd gehanteerd in de betekenis die Heijbroek geeft, ontbreekt in zijn betoog. Op grond van woordverklaringen in Kiliaans *Etymologicum*⁶⁶ s.v.: *ghe-noeghte hebben of raepen: Delectare se, voluptatem capere* en s.v.: *vaten: comprehendere, capere* concludeer ik dat de zinspreuk „Wy vaten genucht” in het algemeen betekent: wij verheugen ons (wat trouwens niet verwonderlijk is in een Vreugdendal). Beens hanteert het „vaten” in zijn antwoordgedicht (vs. 21) echter ook in een specifieke betekenis die ver afstaat van de tonnen die Heijbroek ziet opdoemen. Het verkorte citaat luidt:

Edel vermaert Poeet, die . . . nu doet Vaten genucht,
T’gevogelte, t’gediertt’ en Nimphen wtgelesen:

De eerste betekenis is hier: gij die met uw gedichten verheugt de vogels, de dieren en nimfen . . . Dit is de algemene betekenis zoals we die op grond van Kiliaans *Etymologicum* kunnen afleiden. „Vaten” heeft bij Beens echter welbewust een hoofdletter gekregen en dient daarom als woordspeling te worden geïnterpreteerd. Bij hem betekent het in deze context ook: *dichters* (vanuit het Latijn: *Vates* d.w.z.: de door een godheid geïnspireerde zanger, dichter). Op die manier geduid, past het woord ook in de verwijzing naar de Orpheus-mythe (vs. 21). De parafraze luidt dan: gij die Dichters verheugt, evenals de vogels, de dieren, de nimfen . . . , of moeten we denken aan: gij die het plezier der dichters brengt aan de vogels, de dieren, de nimfen enz.?

b. *Historie van Vreuchdendal*

Het is niet mijn opzet de volledige geschiedenis van Het Vreugdendal te schrijven,⁶⁷ maar een beknopt historisch overzicht lijkt me hier wel op zijn plaats. Als uitgangspunt hiervoor kan het rekwest dienen dat de kamer op 3 maart 1661 aan de Bredase overheid aanbood, waarin de historie van Het Vreugdendal in het kort wordt verhaald.⁶⁸ Daaruit blijkt dat deze Bredase kameristen zich beschouwden als leden van de oudste kamer van Brabant, op de „Roode Roose” van Leuven na. Ten tijde van Alva werd de kamer natuurlijk onderdrukt. Pas met de Pacificatie van Gent (1576) kreeg Het Vreugdendal weer wat adem. In 1581 viel Breda door verraad in Spaanse handen waardoor de kamer haar activiteiten volledig moest stopzetten. Toen Breda in 1590 door Prins Maurits werd heroverd „door het gelukkig innemen vant turfschip” kon de kamer weer floreren tot en met 1624, want in 1625 werd Breda opnieuw door de Spanjaarden o.l.v. Spinola ingenomen. Pas op 14 november werd - zoals reeds naar voren is gebracht - de kamer „naa de Reductie deser stadt” weer hersteld, maar de steun van overheidswege lijkt pas na 19 februari 1646 op gang te zijn gekomen nadat Constantijn Huygens had ingegrepen. De kamer heeft het met het verstrijken der jaren steeds moeilijker gekregen, wat vooral blijkt uit stukken van 1716 en 1717 die bij Hermans staan afgedrukt. De kamer had op het laatst grote schulden en de gildebroeders konden de nodige reparaties aan hun behuizing niet meer opbrengen. Blijkens een archiefstuk uit 1611 was „de huysinge

... genaemt het ketelken, gestaen ende gelegen opten hoeck vande groote merckt ende veemerckt”⁶⁹ hun onderkomen.

Archiefonderzoek zal moeten uitwijzen wanneer de kamer tenslotte ter ziele is gegaan; vermoedelijk was dit niet vóór 1730.

Een andere visie op het verval van Het Vreugdendal geeft ons de satiricus Jacob Campo Weyerman, een roemrucht inwoner van Breda dat door hem vaak tot *Abdera*⁷⁰ wordt verdoopt. Niet de financiële problemen, maar drankzucht en gebrek aan dichterlijke kwaliteiten worden door Weyerman benadrukt. Het is een traditionele visie die als een gemeenplaats aandoet en die we wellicht het best met een korrel zout kunnen nemen. Uit de zestiende en zeventiende eeuw kennen we dergelijke uitspraken ook over andere rederijkerskamers: we vinden die in werk van Jan van Hout, Theodoor Rodenburgh en Petrus Scriverius.⁷¹ Omdat Weyermans uitspraken zo goed als onbekend zijn en op hun manier iets leerzaams te bieden hebben, wil ik die hier toch citeren. In 1725 karakteriseert hij Het Vreugdendal als: „De Kamer der Poësy tot *Abdera*, waar op de Dronkenschap meer Kalvers maakt als Vaersen”.⁷² In een ander geschrift wijst hij erop dat er vooral steeds op 10 oktober stevig wijn wordt gedronken op Het Vreugdendal, n.l.: ter herdenking van de verovering door Prins Maurits in 1590.⁷³ In nog een andere bijdrage die teruggaat op gebeurtenissen in 1707 i.v.m. de viering van het Carnaval te Breda, bevestigt Weyerman de archiefgegevens uit 1716 en 1717 betreffende de financiële moeilijkheden met zijn uitspraak over het „deerlyk Gebouw” van de kamer „dat als de God *Janus* een dubbelde Tronie voert, zynde het bovenste Deel vergoed met den Eernaam van de Kamer van *Vreugdendaal*, en de onderste Apartementen behext met de Doopceel van een Brandewyns Kroeg”. Van de kameristen meldt hij vervolgens niet veel goeds: „De Heeren Gildebroeders van die Kamer zyn alle Poeeten by Instelling, doch dewyl de voornaamste Leeden niet kunnen leezen nog schryven, kan een Gildebroer volstaan met zig vol te zuypen, in ste van zig dol te rymen. Die Kabouters participeeren altyds aan alderley Smuldagen” gaat hij verder en vertelt dat de kamer met Carnaval open huis hield, zodat de auteur ons uit de eerste hand smake-lijk over een bezoek aan de kamer kan berichten, waar hij vergast werd op „Pannekoeken, zwemmende in een Oceaan van Boter” en op de be-

koorlijkheden van een „*Dintersche* dame, die'er zo fris uytzag als een versche Steur, en ruim zo winderig”.⁷⁴ De vraag is of Weyermans beschrijving toch niet de werkelijkheid benadert. Wat er ook van zij: we mogen aannemen dat de kamer een honderd jaar eerder een heel ander niveau had. Weyermans satirische kwalificatie van „ongeleterde kabouters” lijkt althans niet van toepassing op de twee actieve rederijkers uit ca. 1620 die we nu enigszins kennen: Dingman Beens en Jan Gideons d'Assegnies. Dit geldt nog sterker voor een andere kamerist, (of liever: bezoeker van de kamer) in deze periode. Ik doel hier op de medicus, mathematicus, fysicus en wat al nog niet meer, kortom de *homo universalis* Isaac Beeckman.

c. De „*mate*” van Beeckman

Isaac Beeckman werd geboren te Middelburg op 10 december 1588. Hij schreef zich in aan de Leidse universiteit op 21 mei 1607 en 29 september 1609. In 1612 reisde hij naar Frankrijk. Aan de universiteit van Caen behaalde hij de graden van licentiaat en doctor in de medicijnen op resp. 18 augustus en 6 september 1618. Na die tijd vertoefde hij eerst te Middelburg en Breda; daarna was hij verbonden aan diverse Latijnse scholen: vanaf 26 november 1619 te Utrecht, vanaf 27 november 1620 te Rotterdam (sinds 14 november 1624 als conrector) en vanaf 14 mei 1627 tot zijn dood op 19 mei 1637 als rector te Dordrecht. Hij was zeer geïnteresseerd in de wetenschap van zijn tijd; van zijn eigen bevindingen en opvattingen op dit terrein deed hij vanaf 1604 verslag in zijn dagboek.⁷⁵

Nu Beeckmans dagboek in vier kloeke delen is uitgegeven, wordt de veelzijdige geleerdheid van deze man pas goed zichtbaar.⁷⁶

Gedurende zijn verblijf te Breda van half oktober 1618 tot 2 januari 1619, bezocht Isaac Beeckman de kamer van Vreugdendal, kennelijk een intellectueel trefpunt voor hem in een stad waar hij naartoe was getrokken „om Pieteroom te helpen wercken en te vryen oock”.⁷⁷ Op eerste kerstdag 1618 hoorde hij op de kamer vertellen „dat een schip int Haerlemmermeer dieper sinct dan in een ander water, dat so troubligh niet en is”.⁷⁸ Onmiddellijk verdiepte hij zich in deze natuurwetenschappelijke kwestie en spreekt zich in zijn dagboek uit over de oorzaak van

dit verschijnsel. Is het dus vergezocht om te veronderstellen dat leden van de kamer ook belangstelling hadden voor natuurwetenschappelijke en wiskundige vraagstukken? Indien kameristen van Het Vreugdendal zich daarin verdiepten, dan moeten we onze opvattingen over deze kamer als een strikt literair genootschap herzien.

Op 10 november 1618 heeft Beeckman te Breda René Descartes (1596-1650) ontmoet. De adellijke, Franse filosoof was vermoedelijk in de zomer van 1618 naar Breda gekomen om als vrijwilliger dienst te nemen in het leger van Prins Maurits⁷⁹ en om op die manier het krijgsvak te leren. Beeckman en Descartes besloten tot nauwe samenwerking⁸⁰ en ca. 1 januari 1619 stuurde Descartes aan Beeckman zijn *Compendium Musicae*, Descartes' eersteling, als nieuwjaarsgeschenk. Dit geschenk brengt ons weer bij Constantijn Huygens. In Huygens' bezit was namelijk een afschrift van dit Compendium. Op fol. 1 recto daarvan staat: „R. des Cartes Jsaaco Beeckmanno” en op fol. 21 recto is Descartes' datering van de voltooiing van dit handschrift overgenomen, dit is: 31 december 1618.⁸¹

In een brief aan Descartes d.d. 18 september 1637 zou Huygens verklaren dat hij *reeds lang* jaloers is op de man aan wie Descartes zijn Compendium schonk.⁸² Uit de standaardeditie van Huygens' Briefwisseling blijkt geen contact tussen Huygens en Beeckman, wel tussen Huygens en Descartes, maar dat begint pas in 1635 en de laatste brief dateert uit 1645. Wel was Huygens heel goed op de hoogte van Descartes' verblijf te Breda in 1618/1619 (dit blijkt uit een zinspeling van Huygens uit 1637⁸³) en wist hij van de samenwerking tussen Descartes en Beeckman.

Huygens, Descartes en Beeckman waren zeer geïnteresseerd in muziek, vooral in de technische aspecten ervan. Van muziek naar poëzie is niet zo'n grote stap. Uit Beeckmans dagboek blijkt dat vooral de „mate” in de poëzie - het hete hangijzer in die dagen - zijn sterke belangstelling had.

Al in maart 1613 maakt hij in zijn dagboek een onderscheid tussen twee soorten „refereynen” op grond van hun maat. Bij de eerste soort wordt alleen op de heffingen gelet en niet op het aantal woorden per heffing. De enige restrictie voor de dichter is dat, indien de eerste regel

van een strofe vier heffingen telt en de tweede drie, hij verplicht is deze regelmaat ook in de overige strofen toe te passen. Bij de tweede soort refereinen telt elke heffing slechts één lettergreep. Beeckman verduidelijkt dit aan de hand van voorbeelden uit de psalmvertaling van Marnix van St.-Aldegonde: „waerin sommige beginnen van een korte syllabe, sommighen van een langhe ende so voorts, overhands dan een korte ende dan een langhe synde”.⁸⁴ In 1618 te Breda aangekomen, noteert Beeckman dat de refereinen van de rederijkers in de Brabantse maat⁸⁵ niet altijd evenveel lettergrepen tellen. Toch moeten de versregels in dezelfde tijdspanne worden gedeclameerd. (Men lette hier op de specifieke belangstelling voor *voordracht* van poëzie!). Beeckmans voorschrift luidt: de eerste regel van de eerste strofe moet overeenkomen met de eerste regel van de tweede strofe „en so vort, regel tegen regel”. Die tijdspanne wordt onderverdeeld in kleinere tijdseenheden: in tweeën, in drieën of in vieren.⁸⁶ Iedere tijdseenheid moet een lettergreep bevatten waar de nadruk op valt. De vier lettergrepen met nadruk moeten evenver van elkaar staan, niet qua lettergrepen, maar qua tijd, zodat de eerste geaccentueerde lettergreep op het eerste kwart komt van de tijd die nodig is voor de declamatie van de hele regel, de tweede precies op de helft, de derde op het derde kwart en de vierde precies aan het eind. Indien de vierde geaccentueerde lettergreep niet de laatste van de hele regel is, dan moeten de daaropvolgende lettergrepen „onder den lesten tyt getrocken, soodat elck veers in vier gelycke tyden gedeelt wort, ende moet ooc so net gepronunciert worden”.⁸⁷

Of het voorschrift van Beeckman werd toegepast in de gedichten van Beens zal nog nader onderzocht moeten worden, waarbij dan de gedichten van vóór oktober 1618 zullen moeten worden vergeleken met de gedichten van na die tijd.

In 1622 zal Beeckman betogen dat het metrum, zoals dit door Marnix, Heinsius en Cats wordt gehanteerd, niet geschikt is voor verzen die op muziek moeten worden gezet. Als bewijs signaleert hij een verkeerde klemtoon in een jambisch vers van Marnix.⁸⁸

Ook in december 1630 (in die tijd is hij rector van de Latijnse School te Dordrecht) stelt hij nog dat de verzen van de rederijkers weluidender zijn: „alse goet syn, dan van onse nieuwe dichters als Cats,

Heynsius, Aldegonde etc.” omdat de nieuwe metriek botst met het natuurlijk accent in het Nederlands: „so blyckt het, datmen sich hier in het componeren moet voeghen na de gewoonlicke pronuntiatie van het gemeene volck”.⁸⁹ Het is trouwens opmerkelijk dat Beeckman in 1630 de namen van Cats, Heinsius en Marnix te binnen schieten als schoolvoorbeelden van nieuwe dichters en niet die van Hooft, Huygens en Vondel.

Uit Beeckmans dagboek blijkt geen contact met Beens, toch kan men dit niet uitsluiten voor wat de laatste drie maanden van 1618 betreft, gezien Beeckmans belangstelling voor de refereinen van de rederijkers. Wanneer we nu de bundel van Beens doorkijken op het gebruik van het metrum, dan valt niet alleen op dat hij pas in 1616 voor het eerst de nieuwe maat, de alexandrijn, probeert te hanteren,⁹⁰ maar ook dat hij de alexandrijn slechts in acht van de achtendertig gedichten uit de resterende periode 1616-1622 hanteert. Het zuiverst past hij de alexandrijn toe in het lofdicht voor Prins Maurits uit 1620. Ook zijn antwoordgedicht voor Constantijn Huygens behoort in dit opzicht tot de betere gedichten.

Is het toeval dat Beens' eerste alexandrijnen pas uit 1616 stammen? Vermoedelijk niet, als men bedenkt dat juist 1616 kan gelden als een jaar waarmee de eerste fase van de Renaissanceliteratuur in de Nederlandse letterkunde wordt afgesloten door toedoen van Petrus Scriverius. In een scherpzinnig betoog heeft Tuynman geschetst hoe in 1616 de nieuwe classicistische kwaliteitsnorm tot stand kwam en hoe daarmee de ondergang van de rederijkerscultuur werd ingeluid; een cultuur die tenslotte zou zinken tot het peil van een subcultuur.⁹¹ Wat men onder zo'n subcultuur moet verstaan, daarvan krijgt men een idee uit de passages over Het Vreugdendal bij Weyerman.

Volgens Tuynman had Petrus Scriverius vermoedelijk reeds in 1615 de eerste druk van Daniël Heinsius' *Nederduytsche Poemata* bezorgd. In 1616 verscheen dan de tweede druk. Scriverius liet deze uitgaven vergezeld gaan van een eigen voorrede in alexandrijnen, waarin hij Heinsius' poëzie uitriep tot voorbeeld en kwaliteitsnorm van de nieuwe Nederlandstalige poëzie.⁹²

Wat stond deze nieuwe poëzie voor? In het vaandel voerde zij het

gebruik van een Nederlands, gebaseerd op een uit wetenschappelijk onderzoek voortgekomen grammatica en de correcte toepassing van metrum en woordaccent. Vóór alles zou de nieuwe dichter een *poeta doctus* zijn: een *geleerde* die in staat was de wijsheid van de klassieke en christelijke Oudheid in zijn poëzie te verwerken. De nieuwe poëzie was niet meer voor voordracht bestemd: slechts door haar stil te lezen en goed te bestuderen kon het publiek profijt trekken van de door de nieuwe dichter behandelde stof. Voor voordracht was deze materie te ingewikkeld en daarom in feite ongeschikt.

Het lijkt geen twijfel dat dit nieuwe ideaalbeeld vreemd moest blijven aan het rederijersmilieu, want het sloeg de bodem weg onder alles wat rederijers tot dusver als de functie van de poëzie hadden beschouwd, n.l.: lering en vermaak door *gezamenlijke oefening* en *voordracht*. Ook Beens' werk draagt er alle sporen van dat het voor voordracht was bestemd; men hoeft maar te denken aan de prijzen die hij kreeg voor het „Beste Prononcieren” en die hij trouwhartig onder zijn gedichten vermeldt. Beens heeft zich niet ontwikkeld in de richting van de nieuwe poëzie die door Scriverius was aangewezen. Twee mogelijkheden doemen op: of hij kende Scriverius' uitgave niet en ving ook via andere kanalen de ideeën over de nieuwe poëzie niet op, of hij kende ze wel en voelde zich niet opgewassen tegen de geleerdheid en de breuk met zijn rederijersmilieu die van hem vereist werden. Sporen van een toenemende polarisatie tussen de nieuwe en de traditionele poëzie zijn ook na 1616 in Het Vreugdendal zichtbaar. Beeckmans afkeer van Heinsius' metriek is waarschijnlijk alleen maar symptomatisch voor de literaire opvattingen van de Vreugdendalers. Dat de kamer daardoor geleidelijk niet meer zou meetellen bij literair geïnteresseerden die het lidmaatschap van een kamer onverenigbaar achtten met het schrijven van nieuwe poëzie, ligt voor de hand. Rederijerspoëzie zou zo slecht gewaardeerd worden, dat de behoefte om deze verzen koesterend te bewaren, als onzinnig zou worden gezien. Het mag dan ook een wonder heten dat het handschrift van ‚Soeckt Het Hemels’, alias Dingman Beens, nu nog bestaat.

Hier volgen de twee gedichten van Dingman Beens waarover ik handel in mijn artikel. Ze bevinden zich in een handschrift in privé-bezit. Het handschrift zelf - een autograaf in traditionele hand - was voor de uitgave niet beschikbaar. Vandaar dat deze transcriptie uitsluitend op basis van de xerokopieën tot stand is gekomen. Het gebruik van diacritische tekens in de teksten berust op de voorstellen gedaan door P. J. Verkruysse in zijn artikel: 'Over diplomatisch editeren van handschriften en het gebruik daarbij van diacritische tekens'. In *Spektator* 3 (1973-1974) 325-346.

[Fol. 33 verso]

BALADE

TOT LOFF, VAN DEN KONSTMINNAER JEHAN GEDIONS, VAN WEGEN
HET SPEL BY HEM GECOMPONEERT, OP HET IN NEMEN DER STADT BREDA
MET HET TORFF SCHIP, GESPEELT BY DE KAMER VAN VREUCHDENDAL.
ANNO 1618

- Soo Lang' het Berckenrys, hier bloeyt int Vreuchdendal,
Soo Lang' Als Phebi strael, Helicon sal verlichten,
Soo lang' Als Flora schoon, hier bloemkens saeyen sal,
En soo Lang' alsmen vreucht, op Parnas berch sal stichten,
5 Oft soo Lang' alsmen hier, in Belgica sal dichten,
En datter eenen vrint, vant Vaderlant noch blyft,
Soo Lange, salmen v Loff-teecken en oprichten,
V Vrint der Musen, die *Mourir pour Vivre* schryft
Tot loon van t' loff'lyck werck, (hoewel dat Babel kyft)
10 Dat ghy nu hebt gedicht, voor ons een wel behagen,
Daer in ghy Helden kloeck, in haren yver styft,
Die voor het Vaderlant, Goet en bloet willen wagen,
En toont hoe onsen Prins, is weert de Croon te dragen,
Mits hy ons heeft verlost, wt Spaenjaerts slaverny,
15 Daer onder wy gebuycht, in herde boeyen Lagen,
Gequelt met haren pracht, en groote hoovaerdy,
Hoe hy als Gidion, Jsrael maeckte vry,
Van Madians geweld, en Baals wreede papen,
Hoe hy de droeve stadt, van Breda maeckte bly,
20 En plante rust en vred', daer t' deirlyck was geschapen,
Hoe oock een hant vol volckx, doch kloeck'lyck in de Wapen,
geborgen onder torff, vermeesterden t' kasteel,
Waer door den Jtaeljaen, niet lange dorste slapen,
Maer vluchte wt de stadt, en [o⁺] <1> ietse ons ten deel.

- 25 Dus edel Minervist, door v Werck, is geheel
 Ons Vaderlant verheucht, als sy dit al gedencken,
 En al de Musen syn besich in haer Prieel,
 Om v den Lauwren krans, tot Danckbaerheyt te schencken.

SOECKT HET HEMELS
 ANNO 1618

[Fol. 37 recto]

BALADEN

Tot Antwoort op de
 Groete van
 CONSTANTIN HUGENS
 By hem gesonden aen de Kamer
 Van Vreuchdendal
 Anno 1619

- Staet op myn Muse, gaet by Pallas klercken,, wys,
 Jn t' soete Vreuchdendal, onder het Berckenrys,
 Om Redenryckx triumph, daer jonstich op te richten:
 Niet, om te halen nu, door vwe wercken,, Prys,
 5 Maer om naer vwen plicht, Loff, prys en eer te dichten:
 Van die CONSTANT IN konst, ons in de Const comt stichten,
 En wt de groene HAECH t' BREDAL seynt synen groet,
 Een die als Phebi strael, t' Vreuchdendal comt verlichten,
 En als Auroras dauw, t' Berckenrys groeyen doet,
 10 Een vrint der Musen wys, die hipocrene vloet,
 Van Jonckx gedroncken heeft, en Pallas borst gesogen,
 Een wyt vermaert Poet, Wiens dichten honichsoet,
 Met Loffelyck gerucht, de Werelt syn doorvlogen,
 Een die syn Vaders stadt, daer hy is wtgetogen,
 15 Niet onachtsaem vergeet', maer daer op Jonstich,, denckt:
 Pryst desen Ed'len geest, en naer v cleyn vermogen,
 Met CONST, ANTwoort de konst die hy v konstich,, schenckt.
- Edel Vermaert Poet, die met Konstrycke vrucht,
 Water, locht, berch en dal, vervult, dat v gerucht,
 20 Tot op den hoogsten graet, seer heerlyck is geresen,
 En als Orpheus snaer nu doet Vaten genucht,
 T' gevogelte, t' gedierrt' en Nimphen wtgelesen:
 Ghy die van Grotius, roemweerdich syt gepresen,
 En van HEYNS, wyt vermaert, konstgeestich, wort vertaelt,
 25 Ghy die van VISCHERS-MEYT, t' ROEMERS kint, soet van wesen
 Door vloeyende gedicht, hebt Loff en danck behaelt,
 Ghy die van NEERLANTS-HEYL, eergonstich wort bestraelt,
 En van d' Oraengen boom, door v Verstant verheven,
 Ghy die in BELGICA, alleen niet blyft bepaelt,

30 Maer hebt Neptuni Sael, naer Brittenlant doordreven,
Daer ghy als Arion, door v dicht soet beschreven,
Den Dolphin heb beweecht, v snel te swimmen,, naer,
Hoe hebt ghy v verstant, soo leech connen begeven?
Dat ghy groett' t' Berckenrys met v Constemmen,, claer.

35 Wy sporen d' oorsaeck is, om dat ghy syt genegen, [Fol. 37 verso]
Tot t' Liefvelyck Breda, daer toe v gaet bewegen
De Natuerlycke liefdd', tot s' Vaders Vaderlant,
Daer v Heer Vader eerst, syn leven heeft gekregen,
En Eerlyck is gevoeyt, door Godts en ouders hant:
40 T' is oock om dat ghy hoort en siet dat wort geplant,
het groene Berckenrys, by Hipocrene beken,
En dat v hert tot Konst, in rechte liefdde brant,
En soeckt ons meer en meer, met yver te ontsteken.
Ghy toont ons vwe gunst, met soete Minnetreken,
45 En trouwe Vrintschap, die wy nemen t' onser baet:
Wy hopen dat wy oock, geen Vrintschap sullen breken,
Maer liefdd' en Wedermin, bewysen metter daet.
Al hebt ghy eerst, v Naem en Faem, met eer en baet,
Door Redenrycke konst, geplant in veel gewesten,
50 V groetenis aen ons, en comt ons niet te laet,
De liefdd' en denckt geen quaet, wy nement al ten besten.

Gelyck Parnassus berch, vol Vreucht is t' Vreuchdendal,
De Loov'ren van den Berck, haer oock verjeuchden,, al,
Door den Minn'lycken groet, by v aen haer gesonden,
55 Breda tot Danckbaerheyt, V eer en deuchden,, sal
In geheel Nederlant, door Fama doen verconden,
De Minnaers van de Konst, spreken met volle monden,
Van vwen grooten geest, met Phebi strael deurmaeyt,
De Musen met gesanck, roemen tot allen stonden,
60 V soet Homerus dicht, dat haer den Geest verfraeyt.
Dies [1+] < S >oo lang' Phebi glans, hier om de werelt draeyt,
Soo lang' Diana claer, [-hem] <<haer>> neerstich oock sal spoeyen,
Soo lang' als Flora schoon, int Bredal bloemkens saeyt,
En soo lang' t' Berckenrys, int t' Vreuchdendal sal bloeyen,
65 Soo lang' sal vwen loff en prys hier overvloeyen,
En v goetjonstich hert, met Danck worden geloont:
Vwen naem sal CONSTANT IN onsterff'lyckheyt groeyen,
En met den Lauwren krans, v Hooft hier syn gekroont.

SOECKT HET HEMELS
1619

BIBLIOGRAFIE

A. Archiefbronnen:

- GA B: - H 12
- H 14
- H 1588
- H 1594
- H 1930
- H 2017
- R 510
- R 525
- R 526
- R 527
- R 529
- R 531
- Registers op de begraafposten voorkomende in de rekeningen van de Grote of O.L. Vrouwekerk te Breda 1554/6; 1584/5 - 1642/3.
- Collectie DTB-boeken. Breda nr. 34.
- RA H: - Collectie P. Cuypers van Velthoven, nrs. 509 en 511.

B. Gedrukte werken:

- Asselbergs, W. J. M.: 'Het Turfschip van Breda als poëtisch motief'. In: W. J. M. Asselbergs: *Nijmeegse colleges*. Zwolle 1967, Zwolse reeks van taal- en letterkundige studies, Nr. 19. 113-160. Eerder verschenen in *Jaarb.* 10 (1957) 12-53.
- Autenboer, E. van: *Volksfeesten en rederijkers te Mechelen (1400-1600)*. Gent 1962.
- Baillet, A.: *'t Leven Van den Heer Descartes*. Vert. d. G. van Broekhuizen. Amsterdam, Willem de Coup, 1700. (Ex. UB L 167 H 24).
- *Briefw.* - C. Huygens: *De Briefwisseling (1608-1687)*. Ed. J. A. Worp. 's-Gravenhage 1911 1917. 6 dln. Rijks Geschiedkundige Publikatiën nrs. 15, 19, 21, 24, 28 en 32.
- *Dagboek* - C. Huygens: 'Dagboek. Voor de eerste maal naar het afschrift van diens kleinzoon'. Ed. J. H. W. Unger. In: Bijlage van *Oud-Holland* 3 (1885).
- Descartes: *Correspondance*. Ed. Ch. Adam en G. Milhaud. Parijs 1936-1963. 3 dln.
- Dooren, J. P. van: 'Het Protestantisme te Breda tijdens het Twaalfjarig Bestand'. In: *Jaarb.* 25 (1972) 32-47.
- Fockema Andreae, S. J.: *De Nederlandse Staat onder de Republiek*. Amsterdam 1961. Verhand. Kon. Ned. Ak. v. Wet.; afd. Lett. Nwe reeks, dl. 68, N° 3.
- *Ged.* - Constantijn Huygens: *De Gedichten naar zijn handschrift*. Ed. J. A. Worp. Groningen 1892-1899. 9 dln.
- *Gen. Kw.* - *Genealogische Kwartierstaten van Nederlandsche geslachten*. Ed. M. A. van Rhede van der Kloot en R. N. G. Bär. 's-Gravenhage 1887-1892, s.v.: „Beens”.
- *Ges.B.* - *Geschiedenis van Breda*. Ed. F. F. Cerutti, D. van Diepen, C. H. Edelman [e.a.] dl. 1, Schiedam 1976², dl. 2, Schiedam 1977.
- Goor, Th. E. van: *Beschryving der Stadt en Lande van Breda*. [z.pl. z.j.] (Fotomechanische herdruk van een exemplaar van de editie: 's-Gravenhage, Jacobus vanden Kieboom, 1744).

- Grafz. 1923 - *De Grafzerken in de Groote of Onze Lieve Vrouwekerk te Breda*. 's-Hertogenbosch 1923.
- Haastert, J. van: *Straatnamen vertellen de geschiedenis van Breda*. Tilburg 1974.
- Hallema, A.: 'Oranje en de Hervormde Kerk in West-Brabant van 1614-1619'. In: *NAK* 41 (1955) 13-40.
- Hallema, A. 1960: 'Ontbindende factoren in de Hervormde Kerk van West-Brabant kort na het 12-jarig Bestand (1621-1625). De Dordtse en Bredase Classen in de verdediging van de rechten van kerk en gemeenten in het beroepingswerk en tegen de R.K. Contra-reformatie'. In: *NAK* 43 (1960) 22-50.
- Hallema, A. 1961: 'Remonstrantse sympathieën en controversen in de Hervormde Gemeente van Breda, 1610-1620. Een bijdrage tot de geschiedenis van de oudste remonstrantse stromingen hier te lande'. In: *NAK* 44 (1961) 45-58.
- Heinsius, D.: *Bacchus en Christus. Twee Lofzangen*. Ed. L. Ph. Rank, J. D. P. Warners en F. L. Zwaan. Zwolle 1965. Zwolse drukken en herdrukken, nr. 53.
- Hermans, C. R.: *Geschiedenis der Rederijkers in Noordbrabant*. 's-Hertogenbosch 1867.
- Hummelen, W. M. H.: *Repertorium van het rederijkersdrama 1500-ca. 1620*. Assen 1968.
- Huygens, C.: *Koren-bloemen*. 's-Gravenhage, Adriaen Vlack, 1658.
- Huygens, C.: *Koren-bloemen*. Tweede Druk, Vermeerdert tot XXVI Boecken. Amsterdam, Johannes van Ravesteyn, 1672.
- Huygens, C.: *Otiolum Libri sex. Poemata varij sermonis, stili, argumenti*. 's-Gravenhage, Arnold Meuris, 1625.
- *De jeugd* 1971 - C. Huygens: *De jeugd van Constantijn Huygens, door hemzelf beschreven*. Ed. A. H. Kan met bijdr. van G. Kamphuis. Rotterdam 1971. (Fotografische herdr. van de eerste druk uit 1946).
- Jorissen, Th.: *Constantijn Huygens. Studiën*. Arnhem 1871.
- *Journal* - I. Beeckman: *Journal tenu par Isaac Beeckman de 1604 à 1634*. Ed. C. de Waard. 's-Gravenhage 1939-1953. 4 dln.
- Kilianus, C.: *Etymologicum*. Amsterdam 1972. (Fotomechanische herdruk van een exemplaar van de editie: Antwerpen 1599).
- Kossmann, F.: *Nederlandsch versrythme. De versbouwtheorieën in Nederland en de rythmische grondslag van het Nederlandsche vers*. 's-Gravenhage 1922.
- Lepper, J. L. M. de: 'Kermisattracties en toneelvoorstellingen te Breda in de zeventiende en achttiende eeuw'. In: *Jaarb.* 28 (1975) 135-161.
- *Lettres* 1895 - C. Huygens: 'Lettres de Constantin Huygens à Descartes'. Ed. Ch. en H. Adam. In: *Revue Bourguignonne de l'Enseignement supérieur*. Dijon 1895. (Overdruk in UB L 419 D 19).
- Mak, J.: *De Rederijkers*. Amsterdam 1944. Patria, nr. 34.
- Monchamp, G.: 'Isaac Beeckman et Descartes, à propos d'une lettre inédite de Descartes à André Colvius'. In: *Bulletins de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique* 65 (3e reeks, dl. 29) (1895) 117-148.
- Nauwelaerts, M. A.: *De oude Latijnse School van Breda*. 's-Hertogenbosch 1945.
- Rehm, G. J.: *De Bredase apothekers van de 15e tot het begin van de 19e eeuw*. Breda 1961.
- Schotel, G. D. J.: *Geschiedenis der Rederijkers in Nederland*. Rotterdam 1871². 2 dln.
- Tuynman, P.: 'Petrus Scriverius. 12 January 1576 - 30 April 1660'. In: *Quaerendo* 7 (1977) 4-45.
- *Vie* - Descartes: *Vie et Oeuvres*. Ed. Ch. Adam en P. Tannery. Parijs 1897-1913. 12 dln. en Supplem.

- Weyerman, J. Campo: *Den Ontleeder der Gebreeken*. Amsterdam, Hendrik Bosch, 1724-1726. 2 dln. (Ex. UB L 1209 A 9-10).
- Weyerman, J. Campo: *Den Echo des Weerelds*. Amsterdam, Hendrik Bosch, 1725 (Ex. UB L 415 B 11).
- Weyerman, J. Campo: *Den Vrolyke Tuchtheer*. Amsterdam [z.n.] 1730. (Ex. UB L 1209 A 12).

Afkortingen:

BB	: <i>Bibliotheca Belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas.</i>
GA B	: Gemeentearchief, Breda.
KB	: Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage.
Jaarb.	: <i>Jaarboek „De Oranjeboom”</i> .
NAK	: <i>Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis.</i>
NNBW	: <i>Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek.</i>
RA H	: Rijksarchief, 's-Hertogenbosch.
UB L	: Universiteitsbibliotheek, Leiden.

AANTEKENINGEN

- ¹ Met dank aan Drs. B. van Selm en R. Tempelaars voor hun kritische opmerkingen en bijstand. Mevr. H. Huijgens dank ik hartelijk voor haar bereidwillige hulp in het GA B. Aan Drs. A. J. Hanou ben ik de Weyerman-citaten verschuldigd.
- ² Zie mijn mededeling in *Dokumentaal* 7 (1978) 2-3.
- ³ Zijn naam komt niet voor in de Centrale Catalogus van de KB.
- ⁴ Het handschrift-Beens bevindt zich in privé-bezit in Nederland. Degene die in oktober 1977 het handschrift in zijn bezit had, stond mij toen toe xerokopieën van de bundel te laten maken en de tekst geheel of gedeeltelijk uit te geven. Xerokopieën bevinden zich in de bibliotheek van de Vakgroep Nederlandse Taal- en Letterkunde te Leiden. Het handschrift was tot en met december 1971 in het bezit geweest van Cornelis Karel Splinter (°Den Haag 1897 - † 's-Hertogenbosch 1971). De heer Splinter is ongehuwd gebleven. Van beroep was hij eerst elektricien, daarna: elektrisch controleur. Hij was een zoon van Jacob Splinter (°Amsterdam 1868) en Ijtje Steffens (°Schiermonnikoog 1868). Deze biografische gegevens werden ontleend aan zijn persoonskaart in het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag. Hoe en wanneer de heer Splinter in het bezit van het handschrift-Beens is gekomen, is onbekend. De huidige bezitter van het handschrift is niet behulpzaam zodat gegevens over watermerk, volgorde van de katernen e.d. moesten achterwege blijven. Transcripties van teksten uit dit handschrift berusten dan ook op de xerokopieën en helaas niet op het origineel.
- ⁵ Mak plaatst de naam van de kamer in een rijtje van „bedenkelijke” namen (J. Mak 1944, 11). Dit lijkt me niet terecht.
- ⁶ *Grafz.* 1923, afbeelding 2.
- ⁷ Th. E. van Goor 1744, 229-231.
- ⁸ Het stuk uit 1611 bevindt zich in GA B, R 510, fol. 8 verso. Over het bestuur van Het Vreugdendal worden we ingelicht door een archiefstuk uit 1699 dat Mr. A. G. Kleijn, stadsarchivaris van 1862 tot 1867, aan C. R. Hermans heeft toegestuurd (afgedrukt in C. R. Hermans 1867, 241-246). In dit stuk is sprake van een „Over-Deken, Deken ende verdere regenten”. Uit dit stuk blijkt ook dat

het nieuwe bestuur werd gekozen door de leden van het zittende bestuur en door de gewone leden van de kamer. Het bestuur bestaat uit: „eenen Prince als hoofd van de Camer, twee dekens, drie Busmeesters ende twee consergies als van outs in het gebruyk is geweest om de regeringe van de kamer waer te nemen. Ende sal alle jaren van de selve dekens, busmeesters ende concherges eenen affgaen, ende wederom andere in de plaetse van de affgaende by de officianten en de gemeene gildebreders gekoren worden” (p. 243).

Willem Beens was in 1610 of eerder deken van de kamer geweest. Wellicht was hij ook: „Over-deken”. Immers volgens luit.-kol. Adam van Broekhuijsen in zijn „Beschrijving van Breda” uit 1738 die berust in RA H, Collectie P. Cuypers van Velthoven, nr. 509, hfdst. 20, (ongefol.) wordt gezegd:

„Deze kamer genaamd Vreugdendal bestont uijt de aansienlijkste Borgeren, en hadden ijmant uyt de magistraat tot Overdeken” (dit stuk wordt ook door Hermans afgedr. op p. 235-236; Hermans verwijst naar „Van Broeckhoven” i.p.v. „Van Broekhuijsen”).

- ⁹ GA B, H 12, fol. 33 verso-34 recto (afgedr. bij C. R. Hermans 1867, 230). Uit dit stuk leren we ook de namen van andere bestuursleden in 1617 kennen, het zijn: Adam Goris Goyarts (ons reeds uit het stuk van 1611 bekend als huurder van een deel van „Het Ketelken” en slager van beroep), Jan Janssen van Dorst, Job van Ruth en Anthonis Anthonissen.
- ¹⁰ A. Hallema 1961, 52 (noot 2) en J. P. van Dooren 1972, 32-34. Blijkens RA H, Collectie P. Cuypers van Velthoven, nr. 511: Chronijk der Stad en Lande van Breda, p. 127-128, waarschuwt de Bredase stadsregering al op 4 december 1615 de predikanten te Breda om in hun preken niet de kwestie van de predestinatie aan de orde te stellen „veel min onder de Gemeenten eenigen aanhang of Partij-schap te maaken . . .”.
- ¹¹ GA B, Reg. op de begraafp., p. 118 met een verwijzing naar het oorspronkelijke archiefstuk: 29 fol. 23 recto en verso. Bij Hallema's vermelding van Willem Beens ontbreekt de bronopgave, zie Hallema 1960, 30.
- ¹² GA B, R 529, fol. 82 recto-83 recto, met een „Actum” in de linkermarge op fol. 82 verso d.d. 24 juli 1635. Hierin wordt Dingman Beens genoemd als „soon van Adriane Dingman Mathysdochter weduwe wylen Willem Beens”.
- ¹³ Zie: *Gen. Kw.* 1887-1892. Kwartieren van Mr. Johan van den Brandeler I. Hierin wordt ook over burgemeester Willem Franszoon Beens gezegd dat hij geboren is te Breda in 1558 en dat hij aldaar is overleden op 31 maart 1620. Maria Bacx zou op 19 januari 1627 te Breda zijn overleden.
- ¹⁴ GA B, Reg. op de begraafp., p. 118.
- ¹⁵ Idem, p. 118.
- ¹⁶ GA B, R 531, fol. 170 recto-171 verso. In dit stuk d.d. 20 november 1638 wordt zij als weduwe vermeld.
- ¹⁷ *Gen. Kw.* 1887-1892. Kwartieren van Mr. Johan van den Brandeler I.
- ¹⁸ GA B, R 525, fol. 33 verso (stuk d.d. 3 maart 1627) en R 525, fol. 81 recto (stuk d.d. 11 mei 1627).
- ¹⁹ Th. E. van Goor 1744, 234-236.
- ²⁰ M. A. Nauwelaerts 1945, 184.
- ²¹ *Briefw.* dl. 3 (1914) nr. 2460, p. 72.
- ²² Over Van Renesse die familie was van Constantijn Huygens, zie: *NNBW* dl. 2, kol. 1193-1194. Uit zijn eerste huwelijk had Van Renesse een dochter Margaretha Constantia die op 11 januari 1629 in het huwelijk trad met Adriaan Beens, secretaris van de Weeskamer te Breda.
- ²³ GA B, H 14, fol. 129 recto; 134 recto en verso. Zie ook: *Ges. B.* dl. 2 (1977) 220-223. Van Renesse werd aangewezen door Frederik Hendrik, wat naderhand

- de nodige problemen gaf omdat een dergelijke aanstelling natuurlijk in strijd was met de bij de Hervormde Kerk gevolgde benoemingsprocedure (zie hierover: A. Hallema 1960, 234-235, 241-243).
- ²⁴ M. A. Nauwelaerts 1945, 65-66. *Ges. B.* dl. 2 (1977) 221.
A. Hallema 1960, 240. *Dagboek* 1885, Bijlage C, p. 8.
- ²⁵ *Briefw.* dl. 3 (1914) nr. 2460, p. 72.
- ²⁶ GA B, R 526, fol. 69 verso-71 recto.
- ²⁷ Idem, in dit stuk wordt Sara Hoeveners genoemd als weduwe van Adriaen Geritsen en als dochter van Peeter Hoeveners.
- ²⁸ GA B, R 527, fol. 3 verso-4 verso.
- ²⁹ GA B, Coll. DTB-boeken, Breda nr. 34, fol. 58 recto.
- ³⁰ GA B, Reg. op de begraafp., p. 117: „Dingman Beens, in „*de Hope*”, op 22 augustus 1639 begraven”.
- ³¹ GA B, H 1930: Buyten-Quohier, fol. 324 recto en verso.
- ³² J. van Haastert 1974, 135.
- ³³ Over zijn knevelarijen, zie: *Ges. B.* dl. 2 (1977) 98-99. Hij trouwde in 1694 met Anna Krillaarts (idem, p. 314, noot 85).
- ³⁴ GA B, H 1930, dl. 2, fol. 160 recto.
- ³⁵ In het handschrift-Beens zijn deze gedichten te vinden op fol. 43 recto t/m 44 recto.
- ³⁶ Th. E. van Goor 1744, 161.
- ³⁷ Handschrift-Beens, fol. 33 recto.
- ³⁸ J. Mak 1944, 15.
- ³⁹ Handschrift-Beens, fol. 45 verso-46 recto.
- ⁴⁰ Handschrift-Beens, fol. 37 recto en verso.
- ⁴¹ Handschrift-Beens, fol. 33 verso.
- ⁴² Handschrift-Beens, fol. 38 recto.
- ⁴³ *Ged.* dl. 1 (1892) 135-137.
- ⁴⁴ MS: K.A. XL^a: Koren-bloemen 1617-1631. 1619: stuk nr. 8.
- ⁴⁵ *Otia*: Exemplaar UB L 1207 B 34¹ *Koren-bloemen*, resp. Ex. UB L 1013 B 16 en 1105 B 16.
- ⁴⁶ De Raad van State was in de zeventiende eeuw niet voornamelijk een hoog rechtscollege zoals nu, maar een soort uitvoerend comité der Staten-Generaal. Het secretarisschap van de Raad van State was een belangrijke functie die nogal wat reizen met zich meebracht. Zie: S. J. Fockema Andreae 1961, 19-22.
- ⁴⁷ Th. Jorissen 1871, 341, 345.
- ⁴⁸ Th. Jorissen 1871, 1. Christiaan Huygens sr. werd, toen hij op vijfjarige leeftijd wees werd, door vrienden van de familie opgevoed die hem te Breda op school deden. Daartegen spreekt het getuigenis van zijn zoon Constantijn in *De jeugd* 1971, 8: „Daarna heeft hij eerst onder voogdij van zijn naaste verwanten school gegaan in Loon . . . en daarna te Douai in de rechten gestudeerd, . . .”.
- ⁴⁹ RA H, Fonds P. Cuypers van Velthoven, nr. 509, hfdst. 20, ongefol. (afgedr. in C. R. Hermans 1867, 235).
- ⁵⁰ GA B, H 2017, fol. 139 recto (afgedr. in C. R. Hermans 1867, 232).
- ⁵¹ Niet in de letterkundige handboeken. Niet in W. J. M. Asselbergs 1967. Niet in W. M. H. Hummelen 1968.
- ⁵² J. L. M. de Lepper 1975, 146. Het archiefstuk bevindt zich in GA B, H 1594, fol. 189 verso; aan de deken van de kamer Franchoy's Bacx wordt 120 pond toegerekend bij ordonnantie van de stadsregering d.d. 11 april 1616 „tot soulagement van de onkosten by hem gehadt tot restauratie vande zelve Camer ende Insonderheyt Jnde verthooninge vande blyde ende Denckweerdige Historie van de Reductie deser stadt”.

- 53 Titel van Duym's stuk bij W. M. H. Hummelen 1968, 203. Asselbergs (1967, 128-134) schrijft het stuk dat op 23 april 1616 werd opgevoerd, toe aan Duym. Hij steunt hierbij op een archiefstuk uit 1606 (!) waaruit blijkt dat de Bredase stadsregering aan Duym 36 R. guldens schenkt voor zijn boek met het stuk over de verovering van Breda. Dit boek was, blijkens de opdracht van Duym in het voorwerk, in 1606 aan de stadsregering aangeboden.
- 54 Het motto van De Vivere is te vinden op de titelpagina van zijn „*Donze Dialogues*” uit 1581 (zie: *BB* dl. 5 (1964) 741). Over deze Gentse schoolmeester, zie: B. van Selm: „The schoolmaster Gerard de Vivre. Some bio-bibliographical observations”. In: *Quaerendo* 7 (1977) 209-242.
- 55 C. R. Hermans 1867, 231. Het origineel dat Hermans tot bron diende, heb ik niet teruggevonden. De festiviteiten moeten aanzienlijk zijn geweest. De stad Breda heeft bij deze gelegenheid ook nog diep in de buidel getast voor een geschenk aan de prins van: „Achtduysent karolusguldens tot veertich grooten tstück” (GA B, H 12, fol. 176 verso).
- 56 G. J. Rehm 1961, 31-33.
- 57 GA B, H 1588, fol. 133 recto.
- 58 G. J. Rehm 1961, 31 en A. Hallema 1955, 25.
- 59 G. D. J. Schotel 1871, 238-239.
- 60 *Ges. B.* dl. 1 (1976²) 295.
- 61 Handschrift-Beens, fol. 33 recto.
- 62 GA B, H 12, fol. 134 recto.
- 63 J. Mak 1944, 18 en 154-155.
- 64 Dit doet Beens trouwens wel vaker, b.v.: op fol. 4 verso, 6 verso, 15 recto en verso, fol. 38 recto.
- 65 *Ges. B.* dl. 1 (1976²) 295.
- 66 C. Kilianus 1599, resp. op p. 135 en 577.
- 67 Bouwstoffen hiervoor vindt men in: C. R. Hermans 1867, 194-350. Daarin zijn stukken afgedrukt uit het GA B en uit het handschrift van luit.-kol. Adam van Broekhuijsen (niet: Van Broeckhoven, zoals onjuist wordt vermeld door Hermans) uit 1738, dat berust in RA H. In de loop van mijn onderzoek ben ik volgende archiefstukken tegengekomen die niet door Hermans zijn gebruikt: GA B, H 20, fol. 139 recto; H 128, fol. 22 verso; H 129 (febr. 1619: dit is een stuk betreffende „De Oraengieren”) en R 510, fol. 8 verso. Belangrijke gegevens ook bij Van Goor 1744, 160-163, 299-300. Voor drukken uit de zestiende en zeventiende eeuw met bijdragen van Bredase rederijders, zie: *BB* dl. 7 (1975). Index Général, s.v.: „Chambres de rhétorique”, p. 91: „Breda”. Voor gegevens in secundaire literatuur: *Ges. B.* dl. 1 (1976²) 295-308 met literatuurverwijzingen in de voetnoten; dl. 2 (1977) 113, 317-318 (n. 197). E. van Autenboer 1962, 47, 134, 139 (n. 170) en 141 (n. 185).
- 68 RA H, Coll. Cuypers v. Velth., nr. 509, hfdst. 20 (afgedr. in Hermans 1867, 233-235).
- 69 GA B, R 510, fol. 8 verso.
- 70 Abdera is de Griekse stad die in de Oudheid bekend stond om de dwaasheid van haar inwoners.
- 71 P. Tuynman 1977, 14; literatuurverwijzingen op 37-38 (noot 42).
- 72 J. Campo Weyerman 1724-1726, dl. 2, 319 (aflevering van 16 juli 1725) in een voetnoot bij: „*Vreugdendaals Bier*”.
- 73 J. Campo Weyerman 1730, 273 (aflevering van 27 febr. 1730): „Ik verviel laatst buyten de Leydsche poort in het gezelschap van verscheyde wyngeleerden, die

- dronken en klonken als de Vreugdendaalse rederijders op den tiende van de Wijnmaant, . . .”.
- De voetnoot hierbij luidt: „Op den tiende October is Breda veroverd op de Spaanschen door de krygslit van een Turfschip. Vreugdendaal is den naam van de Rederykers kamer aldaar”.
- ⁷⁴ J. Campo Weyerman 1726, 154 (afl. van 4 maart 1726): „De BESCHRYVING van een ABDERIETSCHHE Vasten-avond”.
- ⁷⁵ Gebaseerd op de beknopte biografie in Descartes: *Correspondance* dl. 1 (1936) 428.
- ⁷⁶ *Journal* 1939-1953. Het origineel berust in handschrift in de Provinciale Bibliotheek te Middelburg zonder bibliotheeksignatuur. In zijn opzet was dit dagboek, blijkens de titel ervan, bedoeld als een verzameling „loci communes”.
- ⁷⁷ *Journal* dl. 1 (1939) 228. Het is niet bekend wie die „Pieteroom” is en evenmin waarmee Beeckman hem zou helpen. Beeckman trouwde pas op 20 april 1620.
- ⁷⁸ *Journal* dl. 1 (1939) 257.
- ⁷⁹ Ch. Adam in *Vie* dl. 12 (1910) 40-42. Over die ontmoeting: 45-46. Een beroemde anekdote over deze ontmoeting die kennelijk gefantaseerd is, stamt waarschijnlijk uit de koker van A. Baillet (1700, 34-35). Het Franse origineel van dit werk verscheen in 1691.
- ⁸⁰ G. Monchamp 1895, 120-121.
- ⁸¹ UB L: MS. Hug. 29. a.
- ⁸² *Briefw.* dl. 2 (1913) 309: „Si cependant vous estes en peine de quelque divertissement parmi la profonde estude que je m’imagine vous occuper maintenant, je vous prie de sçavoir qu’il y a longtems que je suis jaloux de cest honneste homme, en faveur duquel vous avez autrefois escrit le Traicté de la musique . . .”
- ⁸³ *Lettres* 1895, 19. Brief d.d. 8 sept. 1637 „devant Bréda”. De oudste uitgegeven brief van Descartes aan Huygens dateert van 28 oktober 1635, zie: *Briefw.* dl. 2 (1913) 118-119.
- ⁸⁴ *Journal* dl. 1 (1939) 18-19.
- ⁸⁵ F. Kossmann 1922, 30 (ook: noot 1). De verslengte bij deze maat varieert van 10 tot 12 lettergrepen.
- ⁸⁶ De passage luidt hier letterlijk: „Desen tyt wort wederom gedeelt in minder tyden: in tweeën drien, vieren, en de reste maer ordinaris in vieren”.
- ⁸⁷ *Journal* dl. 1 (1939) 226. Beeckmans terminologie is soms dubbelzinnig. In dl. 1, p. 18 betekent *veers*: strofe, maar op p. 226 betekent het: versregel.
- ⁸⁸ *Journal* dl. 2 (1942) 208-209.
- ⁸⁹ *Journal* dl. 3 (1945) 173.
- ⁹⁰ Handschrift-Beens, fol. 21 recto en verso. Het is het zesde van de acht gedichten uit 1616.
- ⁹¹ P. Tuynman 1977, 13-20; verantwoording in de uitvoerige noten p. 36-45 (vanaf noot 34).
- ⁹² Voor een moderne tekstuitgave, zie: D. Heinsius 1965. De belangrijke uitlating van Scriverius is te vinden op p. 87-88, vs. 113-116.

NASCHRIFT

Na voltooiing van dit artikel heeft mijn assistent R. Tempelaars mede op grond van een aantal niet door mij geraadpleegde archiefstukken kunnen vaststellen dat Dingman Beens niet de zoon is van burgemeester Willem Frans Beens (gehuwd met Maria Christiaandr. Bacx), maar van diens neef en tienman Willem Huybrecht Beens (gehuwd met Adriana Dingman Mathysdr. Dingemans). Een en ander zal nader uitgewerkt worden in een door R. Tempelaars te schrijven doctoraal-scriptie over Beens' bundel gedichten.